

Центральний державний архів-музей
літератури і мистецтва України

**Епштейн
Марк Ісайович
(1899 – 1949)**

єврейський скульптор і художник

ФОНД № 436

Опис № 1
справ постійного зберігання

[1909]– 1967
(крайні дати документальних матеріалів)

ЗМІСТ

	№№ од.зб.	№№ арк.
Передмова		3 – 6
Список скорочень		7
Іменний покажчик		8
I. Творчі документи Епштейна М.І.	1 – 12	9 – 11
II. Лист Епштейна М.І.	13	11
III. Листи Епштейну М.І.	14 – 15	11
IV. Документи до біографії Епштейна М.І.	16 – 17	11 – 12
V. Документи про Епштейна М.І.	18 – 19	12
VI.Зображувальні документи	20 – 21	13
Здавальний опис № 1	22	13
Додаток № 1 – список літератури		

Передмова

Епштейн Марк Ісайович (Мойсей Цалеровіч) – єврейський скульптор і художник. Народився 19 лютого 1899 р. в Бобруйську Мінської губернії в сім'ї ремісника.

Незабаром після народження Епштейна М.І. його сім'я переїхала до Києва. Уже в ранньому віці у хлопця проявилися неабиякі художні здібності.

У 1911 – 1918 рр. Епштейн М.І. навчався в Київському художньому училищі у скульптурному класі Балавенського Ф. Із 1918 р. відвідував заняття в студії Олександри Екстер.

У 1916 р. разом із товаришами по художньому училищу Аронсоном Б., Рибакон І. Б., Нікритінін С. і Голдфайн М., які брали участь у діяльності видавництва «Кунст-фарлаг», Епштейн М.І. намагався організувати виставку єврейських художників у Києві.

У 1917 р. Епштейн М.І. був обраний членом правління київського відділення Єврейського товариства заохочення мистецтв. Навесні 1918 р. він брав участь у виставці картин і скульптури художників-євреїв у Москві, влітку того ж року виступив одним із ініціаторів створення художньої секції «Культура-лізі» і Музею єврейського мистецтва. Епштейн М.І. був організатором і учасником виставок секції в 1920 і 1922 рр. у Києві.

У 1919 р. Епштейн М.І. почав викладати в студії художньої секції, яку в 1922 р. було реорганізовано в Київську єврейську художньо-промислову школу. Із 1923 р. Епштейн М.І. очолював школу аж до її закриття в 1931 р. Серед його учнів – Котке Ш., Кіпніс Ц., Мастбаум Х., Інгер Г. та ін.

Після 1923 р., коли всі художники – члени художньої секції виїхали з Києва, Епштейн М.І. очолив її місцеве відділення, став центральною фігурою національного художнього життя, співпрацював майже виключно з єврейськими культурними організаціями та установами, оформив значну

частину ілюстрованих книг, що вийшли у видавництві «Культура-лізі», був постійним художником дитячого журналу «Фрейд» (видавався в Києві в 1922 – 1925 рр.). Епштейн М.І. був автором ескізів декорацій і костюмів для ряду вистав єврейських театрів Києва та Харкова.

У 1925 р. Епштейн М.І. вступив до Об'єднання сучасних художників України, що орієнтувалося на сучасне європейське мистецтво, брав участь у всіх виставках Об'єднання.

У 1928 р. Епштейн М.І. був обраний членом художньої ради Українського ГОСЕТ в Харкові.

Упродовж 1928 – 1929 рр. створив велику серію малюнків із життя єврейських хліборобських колоній, виступав як ілюстратор книг і як театральний декоратор.

На початку 1930-х рр. Епштейн М.І. став об'єктом жорсткої критики і грубих нападок, був звинувачений у «націоналізмі» і «формалізмі». У 1932 р., після закриття керованої ним школи та ліквідації останніх установ «Культура-лізі», Епштейн М.І. був змушений залишити Київ і переїхав до Москви. До 1937 р. він очолював майстерню з виготовлення паркових та декоративних скульптур, працював консультантом у видавництві образотворчих мистецтв «ИЗОГИЗ», очолював художню раду єврейської драматичної студії при клубі «Комуніст», брав участь у кількох московських і всесоюзних виставках, на яких, зокрема, демонструвалися його скульптурні портрети діячів єврейської культури – Гнесина М., Квітко Л. та ін.

Основні твори: «Карл Маркс», «Автопортрет» (1920-і рр., ДМУОМ), рельєф «Вантажник» (1927 р.), «Молодий робітник» (1930 р., гіпс), «Робітфаківці» (1930-1931 рр., акварель, ДМУОМ).

Із кінця 1930-х рр. Епштейн М.І. практично не виставлявся і офіційно не працював як художник. В останні роки життя митець зрідка отримував замовлення на оформлювальні роботи та на виготовлення надгробних

пам'ятників. Незважаючи на надзвичайно складні побутові умови та матеріальну скруту, Епштейн М.І. постійно працював, створив ряд пейзажів і графічних автопортретів.*

Епштейн М.І. так і не зміг відмовитися від особливостей своєї творчої манери – від елементів кубізму і експресіонізму в графіці та від вільного артистизму в трактуванні скульптури. Йому не вдалося пристосуватися і до радянських ідеологічних вимог щодо художнього життя.

Помер Епштейн Марк Ісайович 19 серпня 1949 р. у Москві.

Документи фонду були закуплені ЦДАМЛМ України у сестри митця, Епштейн Августини Ісаївни, у 1972 р. У червні 2013 р. документи були взяті на науково-технічне опрацювання, в результаті якого створено опис № 1 на 22 од.зб. за [1909] – 1967 рр.

Серед творчих документів автопортрети, начерки «В'язання», «Хлопчик киргиз», портрети Міхоеліса С.М., малюнки: «Мати з дитиною», «Селянка з бідонами», «Жінка з дитиною», «Молодий селянин», «На дачі», натурниці ню, пейзаж та ін. Розділ також містить фотографії паркових і декоративних скульптур, скульптурних портретів Куніна [М.Е.], Леніна В. І., Маркса К., Шевченка Т.Г. та ін., барельєфів, репродукцій художніх робіт із фотокопіями друкованих періодичних видань.

У фонді представлена записна книжка із записами телефонів, адрес та ін.

Розділ «Листи Епштейна М.І.» містить лист невстановленій особі.

У розділі «Листи Епштейну М.І.» зберігаються листи [Мальцман Т.], та АН СРСР, Народного комісаріату освіти УРСР, Виставкового комітету з організаційно-творчих питань.

---

* ЦДАМЛМ України – ф. 436, оп. 1, од.зб. 17, 19. Словник художників України. – К.: 1973. С. 81. Єврейська енциклопедія// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eleven.co.il/article/15099

Серед документів до біографії Епштейна М.І. зберігається афіша вистави «Комуна в степах» за однойменною п'єсою Куліша М.Г. у постановці Чернігівського драматичного театру (оформлення сцени і костюмів Епштейна М.І.), документи про художню творчість у видавництві «ИЗОГИЗ», СХ СРСР та художньому фонді СРСР: лист, трудові договори, угоди, членський квиток, посвідчення, заява, судовий позов, акт тощо.

Розділ «Документи про Епштейна М.І.» містить лист Епштейн А.І., сестри, до дирекції Київського музею українського мистецтва про Епштейна М. І. (додаток: індивідуальна фотографія брата; акт видачі скульптурних робіт митця з фонду Дирекції художніх виставок і панорам), редакційні статті про життя і творчість Епштейна М.І.: «Литература и искусство», «Талантливый и взыскательный художник», «Художник Марк Епштейн».

У розділі «Зображувальні документи» зберігається індивідуальна фотографія Епштейна М.І. та фотографії в групах серед колег та студентів.

Документи в розділах систематизовано за хронологією. Фізичний стан документів задовільний.

Всі документи опису сформовані за структурно-хронологічною ознакою та опрацьовані згідно з методичним посібником «Робота з документами особового походження». – К.: 2009.

Передмову склала:
провідний спеціаліст
відділу довідкового апарату
та обліку документів
15.07.2013 р.

Т.Л. Пуганова

Список скорочень

акв.	акварель
АН	Академія наук
арк.	аркуш
б/д	без дати
газ.	газета
ДМУОМ	Державний музей українського образотворчого мистецтва
друк.	друковані
зв.	звороті
ін.	інші
к.	кінець
олів.	олівець, олівцевий
пап.	папір
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
СХ	Спілка художників
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка

Іменний покажчик**№№ од. зб.**

Епштейн [А.І.]	18
Куліш М.Г.	16
Кунін [М.Е.]	9
Ленін (Ульянов) В.І.	9
[Мальцман Т.]	14
Маркс К.	9
Міхоєліс С.М.	3
Шевченко Т.Г.	9

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Директор ЦДАМЛМ України
 _____ О.В. Кульчий
 20.08.2013 р.

ФОНД № 436

**Епштейн
 Марк Ісайович
 (1899 – 1949)**

єврейський скульптор і художник

ОПИС № 1

справ постійного зберігання

[1909] – 1967

(крайні дати документів)

Надходження згідно з актами: № 1247 від 24.06.1972 р. (протокол
 ЕОК № 3 від 16.08.1972 р.).

№ пп	Заголовок справи	Дати документів в	К-сть док.	К-сть арк.	Прим ітки
	І. Творчі документи Епштейна М.І.				
	<i>Портрети та начерки</i>				
1.	Автопортрети. Пап., туш, пастель, пензель, перо.	1930-і, 1940-і	4	4	
2.	«В'язання», «Хлопчик киргиз» та ін. Пап., пастель.	1940-і	4	4	

№ пп	Заголовок справи	Дати документі в	К-сть док.	К-сть арк.	Прим ітки
3.	Міхоеліс С.М. Пап., туш, олів., пензель. <i>Малюнки</i>	б/д	7	7	
4.	«Мати з дитиною», «Селянка з бідонами» та ін. Пап., акв., туш, пензель, перо.	к. 1920-х, 1930-і, б/д	4	4	
5.	«Жінка з дитиною», «Молодий селянин», «На дачі» та ін. Пап., акв., сангіна, туш, перо, пензель.	к. 1920-х, 1930-і	6	6	
6.	Натурниці ню. Малюнки. Пап., пастель. * * *	1930-і, 1940-і	2	2	
7.	Пейзаж. Пап., пастель. <i>Фотографії</i>	1940-і	1	1	
8.	Паркових і декоративних скульптур.	1919 – 1936, б/д	30	30	
9.	Скульптурних портретів Куніна [М.Е.], Леніна В. І., Маркса К., Шевченка Т.Г. та ін.	1926 – 1927, б/д	16	16	
10.	Барельєфів. * * *	1927, б/д	3	3	

№ пп	Заголовок справи	Дати документі в	К-сть док.	К-сть арк.	Прим ітки
11.	Репродукції художніх робіт. Додаток: фотокопії, арк., вирізки з друк. і періодичних видань. * * *	1926, 1928, б/д	28	28	
12.	Записна книжка із записами телефонів, адрес тощо. II. Листи Епштейна М.І.	б/д	1	49	
13.	Невстановленій особі. На зв. олів. начерк скульптури. III. Листи Епштейну М.І.	1930-і– 1940-і	1	1	
14.	[Мальцман Т.]. * * *	[1941]	1	1	
15.	АН СРСР, Народного комісаріату освіти УРСР, Виставкового комітету з організаційно-творчих питань. IV. Документи до біографії Епштейна М.І.	1932, 1933, 1945	5	5	
16.	Афіша вистави «Комуна в степах» за однойменною п'єсою Куліша М.Г. у постановці Чернігівського драматичного театру. Оформлення сцени і костюмів Епштейна М.І.	1925 – 1926	1	1	

№ пп	Заголовок справи	Дати документів	К-сть док.	К-сть арк.	Примітки
17.	Документи про художню творчість у видавництві «ИЗОГИЗ», СХ СРСР та художньому фонді СРСР: лист, трудові договори, угоди, членський квиток, посвідчення, заява, судовий позов, акт тощо. Оригінали, копії.	1932–1949	17	25	
V. Документи про Епштейна М.І.					
18.	Лист Епштейн [А.І.], сестри, до дирекції Київського музею українського мистецтва про Епштейна М. І. Додаток: індивідуальна фотографія брата; акт видачі скульптурних робіт митця з фонду Дирекції художніх виставок і панорам.	[1909], 1950, 1967	3	5	
19.	«Литература и искусство», «Талантливый и взыскательный художник», «Художник Марк Епштейн». Редакційні статті про життя і творчість Епштейна М.І. Вирізки з газ. «Правда», [«Життя і революція»].	[1930], 1959, б/д	5	6	

№ пп	Заголовок справи	Дати документі в	К-сть док.	К-сть арк.	Прим ітки
VI. Зображувальні документи					
20.	Індивідуальна фотографія Епштейна М.І. Оригінал, вирізка з газ. «Вечерняя Москва» * * *	[1947]	2	2	
21.	Епштейн М.І. в групах серед колег та студентів. * * *	1934, б/д	3	3	
22.	Здавальний опис № 1.	1972	1	5	

В даний опис № 1 з № 1 по № 22 внесено 22 (двадцять дві) одиниці зберігання, 144 (сто сорок чотири) документа на 207 (двохстах семи) аркушах.

Опис склала:
провідний спеціаліст
18.07.2013 р.

Т. Л. Пуганова

СХВАЛЕНО
Протокол ЕПК ЦДАМЛМ України
від 20.08.2013 р.
№ 7

Прийнято на державне зберігання до архіву-музею 22 (двадцять дві) одиниці зберігання, 144 (сто сорок чотири) документа на 207 (двохстах семи) аркушах.

Документи передала:
провідний спеціаліст
02.09.2013 р.

Т. Л. Пуганова

Документи прийняла:
головний спеціаліст
26.09.2013 р.

Т. М. Снежкова

**Додаток № 1
до опису № 1
фонду № 436**

**Список літератури,
переданої до ЦДАМЛІМ України згідно з актом
№ 3 від 26.07.1978**

№№ п/п	Автор і назва	К-сть примірників	Інв. №	Примітки
1.	Панфилов. – Фрунзе: Киргизгосиздат, 1942.	1	1760а	З дарчим написом

Всього до списку внесено 1 (одну) назву друкованих видань у 1 (одному) примірнику № 1.

Список склала:
завідувачка сектором
друкованих видань
19.07.2013

О.С. Алексеєнко